

IJTIMOY FAOL SHAXS OBRAZI HAQIDAGI TASAVVURLAR

Olimova Maxfuza Bobir qizi

O'zMU Psixologiya kafedrası magistri

Talabalarning ijtimoiy faol shaxs haqidagi tushunchalarini o'rganish ta'lim psixologiyasining asosiy vazifalaridan biridir. Ushbu tadqiqotning maqsadi talaba yoshlar tasavvuridagi ijtimoiy faol shaxs obrazining xarakteristik xususiyatlarini tahlil qilish va ijtimoiy faoliyatda o'z-o'zini va real ijtimoiy faoliyatni baholash o'rtasidagi o'zaro munosabatni aniqlashdir.

Talabalarning ijtimoiy faolligi intensivligi va ijtimoiy faol shaxs qiyofasining kognitiv murakkabligi va undagi sub'ektiv (tashabbuskorlik, ishonch) va psixodinamik (kuch) kategoriyalar mazmuni o'rtasidagi bog'liqlik to'g'risida xulosalar chiqardik

Ma'lum shaxsning o'z hayotiy voqealarining uning amaliy xatti-harakatlari bilan bog'liqligi to'g'risidagi tushuncha va tasavvurlarini o'rganish kognitiv psixologiyaning muhim vazifasidir. Bir tomondan, bunday tasavvurlar atrofimizdagi olam obyektlarini idrok etishda muhim rol o'ynaydi. Boshqa tomondan, ushbu tasavvurlar perseptiv obyektlarga nisbatan amalga oshiriladigan xatti-harakatlarning asosidir. Tadqiqotchilarning ta'kidlashlaricha, tasavvurlar turli xil obrazlarning atributlarini mujassam etganligi sababli, ular axborotni aqliy qayta ishlash orqali, ob'ektning ko'plab umumlashgan va sintezlangan elementlarini o'z ichiga oladi. J. F. Richardning ta'kidlashicha, tasavvurlar idrok etilayotgan/aks ettirilgan vaziyatning barcha elementlari to'plamini o'z ichiga oladi (Richard, 1998). Shuning uchun ham o'zining noaniq tabiatiga qaramay, ikkilamchi obraz (tasavvur) turli jarayonlarga (qarorlar qabul qilish, ularni amalga oshirish va boshqalar) ta'sir qiluvchi muhim ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Va nihoyat, tasavvurlar boshqa odamlarning xatti-harakatlarini tushunish va talqin qilishda ishtirok etadi (Petrenko, 2016). Shuning uchun ham ijtimoiy muhitning ayrim hodisalari tasvirlarini tahlil qilish ushbu hodisalarga nisbatan ham kognitiv, ham xulq-atvoriy natijalarni oldindan aytish nuqtai nazaridan zarurdir.

Ijtimoiy hodisa sifatida tasavvurlar, nafaqat aniq reallik va perseptiv tajribani, balki jamoatchilik fikrlarini ham o'z ichiga oladi (Markova, 2016; Batel va Kastro, 2018). "Xayoliy" ning "haqiqiy" ga aylanishi ham kognitiv mexanizmlarni, ham ijtimoiy kommunikatsiyani o'z ichiga olgan murakkab jarayondir (Moskovichi, 2000). Ayni paytda, ijtimoiy reallik haqidagi tasavvurlar, shaxsning boshqalar bilan o'zaro munosabati kabi yanada murakkab ob'ektlarni ham o'z ichiga oladi. Shaxsga xos xususiyatlar va xatti-harakatlar nisbatan murakkab tasavvur ob'ektidir. Xususan, ijtimoiy faol shaxsning shaxsiyati aynan bu turdagi ob'ektidir. Bu shaklda ifodalanadigan kognitiv xususiyatlar shaxsiyat va inson xulq-atvorining turli xil ko'rinishlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, ular o'zlarining xatti-harakatlari uchun asos bo'lishi mumkin bo'lgan o'zlarining shaxsiga bo'lgan o'zgalarning munosabatini ham aks ettiradi. Talabalar tasavvuri haqidagi zamonaviy tadqiqotlar umumiy kognitiv (Pilipenko, 2017), asosiy emotsiyalar (Arapova, Dolgova, 2017) kabi turli xil hodisalarni, talabalar ijtimoiylashuvining turli sharoitlarida baxtni (Jdanova, Pecherkina, Strokanov, 2017) va boshqalarni qamrab oladi. Inson xatti-harakatlarini (Braun va boshq., 2012) va ijtimoiy faoliyat fenomenini o'rganish asosan faoliyatning o'ziga xos xususiyatlarini va determinantlarini (asosan ko'ngilli va fuqarolik faoliyati) tahlil qilish bilan bog'liq bo'ladi va, odatda, guruh ishtirokini analiz qilishni ifodalaydi (Shamionov, 2014; 2017). Shu bilan birga, shaxsning ijtimoiy faoliyat sub'ekti sifatidagi tasavvuri (talabalar uchun turli xil va ko'p yo'nalishli mavzu) yetarli darajada o'rganilmagan. Bunday tasavvur talabaning shaxsiy faoliyatini amalga oshirish uchun ham, uning ijtimoiy identifikatsiyasi uchun ham muhimdir.

Shunday qilib, ijtimoiy faol odam haqidagi g'oyalarni o'rganish ularning yoshlar orasida o'ziga xos kognitiv elementlarini va ular yoshlarning ijtimoiy faolligini qay darajada belgilashini tushunishga yordam beradi. Shu sababli, ushbu tadqiqotning maqsadi talaba yoshlar tasavvurida ijtimoiy faol shaxs obrazining xususiyatlarini o'rganish va ijtimoiy faoliyatda o'z-o'zini baholash va real ijtimoiy faoliyatni baholash o'rtasidagi o'zaro munosabatni aniqlashdir.

Ijtimoiy faoliyat turli sohalarda namoyon bo'lib, turli xil sifat xususiyatlariga ega. Ushbu xususiyatlar sub'ektni implementatsiyasiga jalb qiladi, uni ushbu ijtimoiy faoliyat turiga yo'naltiradi, shaxsning o'zini anglashiga yordam beradi. Shaxsiy qiziqish va ushbu faoliyat turini amalga oshirishga bo'lgan intilishning barqarorligi shaxsning muayyan turdagi ijtimoiy faoliyatning o'ziga xos xususiyatlarini qanchalik to'g'ri va aniq ifodalashiga bog'liq. Shu ma'noda, faoliyatga munosabat birinchi navbatda u haqidagi g'oyalarda va uning hissiy va qiymat ahamiyatida namoyon bo'ladi. Ijtimoiy faol odamning shaxsiyati haqidagi g'oyalarning tarkibiy tahliliga o'tamiz.

Assotsiativ eksperimentda olingan ma'lumotlarga ko'ra, sinovda qatnashgan talabalarning tasavvurlarida ijtimoiy faol odamga tegishli substansiv xususiyatlar yuqorida sanab o'tilgan belgilar umumiy sonining 74 foizini, hissiy xususiyatlar esa 16 foizini tashkil etadi. Bu shuni anglatadiki, baholanmaydigan va harakatsiz munosabatni aks ettiruvchi substansiv tasavvurlar ustunlikka ega. Shu bilan birga, ba'zi bir substansiv xususiyatlar emotsional va baholovchi munosabatlarning asosidir. Shunday qilib, "faol" substansiv xususiyati "juda faol" mazmunida ishlatilgan, "hodisalarda ishtirok etish" substansiv xususiyati esa "har narsada qiziqish bilan qatnashadigan" tushunchasini beruvchi hissiy xususiyat bilan bir ma'noda ishlatilgan.

Ijtimoiy faol shaxs haqidagi yoshlarning g'oyaviy xususiyatlarini guruhlash usuli ularni ma'naviy guruhlariga birlashtirishga va turli guruhlarda tushunchalarning chastotali taqsimlanishiga oydinlik kiritishga imkon berdi. Aniqlangan ma'naviy guruhlar va ularning chastotali taqsimoti 1-jadvalda keltirilgan.

Shunday qilib, yoshlar nuqtai nazarida ijtimoiy faol odamning obrazi, avvalo, shaxsiy va sub'ektiv fazilatlar va o'zini o'zi o'zgartirish xususiyatlari va atrofdagi reallik bilan bog'liq o'zgarishlar bilan xarakterlanadi. O'zlarining tasavvurlarida, yoshlar ijtimoiy faoliyatni ma'lum bir ijtimoiy guruhga kiradigan shaxs bilan aniq bog'lashmaydi, bu ularni ijtimoiy faoliyatni har qanday (rasmiy) siyosiy yoki fuqarolik guruhlariga bilan bog'lashdan bosh tortganligini ko'rsatadi. Ijtimoiy faol odamning harakatlari juda aniq ifodalangan, ammo bu xususiyatlardan foydalanish cheklangan. Ularning ongida faol odam obrazini shakllantirishda, shaxs bu obrazni o'z shaxsiyati bilan emas, balki umumiy qabul qilingan ijtimoiy me'yorlar va normalar bilan bog'laydi.

Faoliyat kategoriyasi ijtimoiy faol shaxs obrazlarida differensial tasavvurlarga ega. Xususan, bular psixodinamikani va sub'ektiv xususiyatlarni aks ettiradigan shaxsiy xususiyatlar, shuningdek, shaxs va atrof-muhit dinamikasi va o'zgarishini, shuningdek, ijtimoiy faol odamning holatini aks ettiruvchi xususiyatlardir. Tadqiqotimiz shuni ko'rsatadiki, talabalar tasavvuridagi faoliyat kategoriyasi turli xil mazmuniy muhitda ularning hozirgi shaxsiy faoliyati ta'sirida o'zgaradi. Shuni ta'kidlash kerakki, ijtimoiy faol shaxsning tasviriy ifodasida unga nisbatan bilvosita munosabat baholovchi qarorlar yordamida ifodalanadi. Bundan tashqari, talabalar tasavvurida ijtimoiy faol shaxs o'zgarish kategoriyasi bilan ajralib turadi. Ehtimol, bu ushbu tadqiqotda ta'lim amaliyoti uchun eng muhim holat bo'lishi mumkin, chunki ijtimoiy faol odamning xatti-harakatini o'zgaruvchan va ijtimoiy muhitdagi o'zgarishlarga hissa qo'shgan deb talqin qilish shaxsning ijtimoiylashuvdagi muhim yutuqdir. Ushbu interpretatsiya sizga ushbu obrazni ijtimoiy muhitga va boshqalardan kutgan narsalarga qaratilgan o'z xatti-harakatlari namunasi sifatida ifodalashga imkon beradi. Bu ma'lum darajada, dunyoni ongli ravishda idrok etish, undagi voqealarning aqliy modellari vositasida amalga oshirishini ko'rsatadigan tadqiqotlar bilan mos keladi (Gruter va boshqalar, 2018). Muhim natija - bu ijtimoiy faol shaxs qiyofasining kognitiv murakkabligi darajasi va sinovdan o'tuvchi talabalarning ijtimoiy faolligini baholash o'rtasidagi bog'liqlikni o'rnatishdir. Bu shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy faoliyatni kognitiv tartibga solish darajasi ushbu hodisaga nisbatan semantik muhit hajmiga bog'liq. Ushbu ma'lumotlar adaptatsiyaga tayyorlikni o'rganish tadqiqotlari bilan mos keladi, bu shuni ko'rsatadiki, semantik muhitning hajmiga va shunga ko'ra, talaba o'yaydigan adaptatsiya sohasiga qarab, moslashish uchun ham, unga tayyor bo'lish uchun ham turli xil variantlar mavjud (Shamionov, 2017; Grigoryeva, 2018).

Talabalar tasavvurida ijtimoiy faol shaxs obrazining xususiyatlarini o'rganish, o'quvchilar orasida ijtimoiy faol shaxs obrazi birinchi navbatda shaxsiy va sub'ektiv fazilatlar va o'z-o'zini o'zgartirish xususiyatlari va atrofdagi voqelikdagi o'zgarishlar bilan bog'liqligini aniqlashga imkon

berdi. Ijtimoiy faol odamning harakatlari tasviriy ifodalarda juda aniq namoyon bo'ladi, ammo bu xususiyatlardan foydalanish imkoniyati cheklangandir. Yoshlarning tasavvurlaridagi ijtimoiy faoliyat insonning ma'lum (rasmiy) ijtimoiy guruhga kirishi bilan bog'liq emas. Talabalar tasavvurlari toifalarining aksariyat qismi mazmun va ma'no xususiyatlariga oid; hissiy va baholovchi xususiyatlar tanlangan toifalar to'plamining to'rtidan birini tashkil etadi. Talabalarning ijtimoiy faoliyatga bo'lgan munosabatining kognitiv komponenti tarkibida innovatsiyalarning mazmuniy toifalari, ijtimoiy muvaffaqiyat va ijobiy rivojlanish ustunlik qiladi. Talabalarning amalga oshirilgan ijtimoiy faoliyati ijtimoiy faol shaxs qiyofasining kognitiv murakkabligi va undagi sub'ektiv (tashabbuskorlik, ishonch) va psixodinamik (kuch) toifalarning mazmuni bilan bog'liq.

Adabiyotlar

1. Batel, S., & Castro, P. (2018). Reopening the dialogue between the theory of social representations and discursive psychology for examining the construction and transformation of meaning in discourse and communication. *British Journal of Social Psychology*, 57(4), 732-753.
2. Levine, S., Leslie, A. M., & Mikhail, J. (2018). The Mental Representation of Human Action. *Cognitive science*, 42(4), 1229-1264.
3. Petrenko, V. F. (2016). Methodological manifesto of psychosemantics. *Psikhologicheskii Zhurnal*, 37(3), 5-14.